

Domsagohistorik

Stenungsunds tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Stenungsunds tingsrätt

Området i södra Bohuslän utgjorde grunden till nuvarande Stenungsunds tingsrätt. Området tillhörde ursprungligen Norge och blev svenskt först i och med frederna i Roskilde (1658) och Köpenhamn (1660). Svensk rätt infördes i Bohuslän 1681/82.¹ Vid den tiden bildade Inlands Södra och Torpe häraderna samt Inlands Nordre och Fräkne häraderna en gemensam domsaga. De två förstnämnda häraderna föll dock bort ett år senare och förenades istället med Västra Hisings härad fram till 1685. Detta år slogs den nya domsagan ihop med Askims och Östra Hisings häraderna, en konstellation som varade fram till 1856. Inlands Nordre och Fräkne slogs å sin sida samman med Lane och Sotenäs häraderna 1683. År 1698 återgick emellertid Nordre och Fräkne till att utgöra en egen domsaga. I domsagan ingick även Orusts och Tjörns häraderna mellan åren 1698 och 1856 (Lane och Sotenäs häraderna, se Uddevalla tingsrätt). Från och med 1857 bildade Orust och Tjörn återigen en egen domsaga. Samma år återkom Inlands Södra och Torpe häraderna och slogs samman med Inlands Nordre och Fräkne. Domsagan gick från och med nu under benämningen Inlands domsaga.²

Kungälv flyttades från sin ursprungliga plats efter Kalmarkriget 1611-13, som hade ödelagt staden helt. En ny stadsplan ritades där de publika byggnaderna, kyrkan och rådhuset, placerades centralt vid stadens dåvarande torg.³ Kungälv blev svensk stad efter freden i Roskilde 1658.⁴ Med tiden flyttades staden längre in på fastlandet från Fästningsholmen, där centrum tidigare varit placerat. Kyrkan revs 1658 efter det att den blivit hårt åtgången i de svensk-danska krigerna, och den nya kyrkan uppfördes på den plats där Kungälvs kyrka ligger idag. Även rådhuset flyttades från Fästningsholmen och placerades strax söder om den nya kyrkan 1662.⁵ Staden drabbades ännu en gång av krigshärjningar i samband med den så kallade Gyldenlöwefejden 1675-79. År 1675 anföll en norsk här under ledning av Ulrich Fredrik Gyldenlöw Bohuslän och intog bland annat Uddevalla och Vänersborg. När trupperna närmade sig Kungälv 1676 lät en svensk general sätta eld på staden, och bland annat rådhuset och kyrkan brann ned. Efter kriget ansåg man sig inte ha råd att uppföra ett nytt rådhus, utan rådhusrätten inhystes hos olika borgare i staden under en tid framåt. År 1698 flyttade rådhusrätten in i en före detta privatbostad i staden.⁶ En rådhusbyggnad uppfördes vid mitten av 1760-talet vid Gamla torget, mitt emot kyrkan, och rådhusrätten inhystes där från och med 1767. De publika byggnaderna låg alltså ännu en gång samlade kring torget.⁷ Rådhusrätten var i funktion fram till 1928, då den lades under Inlands södra tingslag (se nedan).⁸

Inlands Nordre härad hade sedan 1680-talet sin tingsplats på gården Smedseröd i Ucklums socken. Gården fungerade både som tingshus och som gästgiveri. En tingsbyggnad uppfördes 1828, och 1876 stod ännu ett nytt tingshus färdigt på samma tomt bredvid gästgiveriet. Samtidigt rev man det gamla tingshuset. Smedseröd användes som tingsställe fram till 1938.⁹

---

1 Almquist s. 415.

2 K.Br. den 7/3 1856 (Almquist s. 416).

3 Berg, 1992, s. 28f och 34.

4 Berg 1992 s. 60.

5 Berg 1992 s. 62ff.

6 Berg 1992 s. 68, 78 och 83f.

7 Berg 1992 s. 97f.

8 SFS 1927:101.

9 Grundström, 1997

Grohed, strax söder om Uddevalla, blev tingsplats för Fräkne härad 1681, och här fanns också ett tingshus.¹⁰ Ting hölls emellertid inte enbart i Grohed, utan även i Åsen (på gästgiveriet), Hälle och Anfasteröd. Mellan åren 1707 och 1748 hölls förhandlingarna enbart i Åsen där det då fanns ett särskilt tingshus. I slutet av 1740-talet flyttade tinget till Höggeröd. Man vet inte riktigt hur länge tinget stannade där, men 1890 stod ett nytt tingshus färdigt i Grohed. Byggnaden hade uppförts 1889/90 och låg mittemot ett gammalt gästgiveri, knappt en kilometer från ett äldre tingshus. Grohed användes som tingsplats fram till 1938.¹¹

Inlands Södra härad höll från mitten av 1800-talet ting i Kungälv. Tingshuset låg på Västra gatan 12 inne i centrala Kungälv. Häradsrätten flyttade senare till ett annat hus på samma gata, det så kallade Bergfeltska huset, som uppförts på 1880-talet. Byggnaden inhyste till en början Inlands Södra härad, men från början av 1900-talet användes den av flera av de andra häraderna också.¹²

Torpe härad hade sedan länge sitt tingsställe på Holmen. Troligen fanns det också ett tingshus, som även fungerade som gästgiveri, på platsen. Omkring 1820 uppfördes emellertid ett tingshus mittemot gästgiveriet. Byggnaden användes fram till 1927.¹³ Tingsplatsen övergavs i samband med domsagoförändringarna 1928 (se nedan).

Sedan gammalt utgjorde Orust och Tjörn ett tingslag, även om Orust var uppdelat på två härad, Orusts östra och västra.¹⁴ I början av 1680-talet ambulerade tinget, men 1686 uppfördes ett kombinerat tingshus och gästgiveri i Svanesund. Vid mitten av 1700-talet var byggnaden helt upprutten, och ett nytt tingshus byggdes på samma plats som det gamla. Byggnaden renoverades flera gånger på 1800-talet och förstördes slutligen i en brand 1911. Tingsplatsen flyttades till Varekil. Där uppfördes ett nytt tingshus, som invigdes i augusti 1912 och var i bruk fram till 1961.

Från och med 1928 indelades Inlands domsaga i två tingslag; dels Inlands södra tingslag med Södra härad, Kungälv stad samt Västerlanda socken, dels Inlands norra tingslag med Inlands Nordre och Fräkne och Hjärtrums socken. Södra tingslaget höll ting i eller invid Kungälv, medan det norra hade sina tingsplatser i Smedseröd och Grohed.¹⁵ År 1938 flyttades förhandlingarna in till Stenungsund. Inlands domsaga utgjorde sedan 1948 ett enda tingslag. Ting skulle dock hållas i både Stenungsund och Kungälv.¹⁶

I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna.¹⁷ Ytterligare domsagoförändringar trädde i kraft 1955, då den nya domsagan Orusts, Tjörns och Inlands domsaga bildades. Tingsställena låg fortfarande i

---

10 Hallenborg, 1923, s. 66f; Holmberg s. 42.

11 Christenson, 1954, s. 337f.

12 *Det gamla Kungälv*, Vänersborg 1984, s. 58ff.

13 Svenungsson, 1930, s. 330.

14 Almquist s. 417.

15 SFS 1927:101.

16 SFS 1947:679.

17 Från och med ingången av 1952 omfattade Inlands domsaga följande område: Romelands, Ytterby, Hermansby, Kode; Stenungsunds, Inlands Torpe, Ljungskile och Forshälla landskommuner samt Kungälv stad. Orust och Tjörns domsagas domkrets omfattade Myckleby, Tegneby, Morlanda och Tjörns landskommuner (SFS 1951:79).

Stenungsund och Varekil.¹⁸ Ett nytt tingshus stod klart inne i Stenungsund 1955. Byggnaden hade uppförts 1953/54 och låg mittemot järnvägsstationen. Huset hade byggts inför domsagosammanslagningen. Tingsstället i Varekil drogs in från och med ingången av 1962.¹⁹

Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. År 1965 förstärktes rådhusrätterna, och i början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Den gamla häradsindelningen och domstolsorganisationen slogs definitivt sönder i samband med tingsrättsreformen. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. År 1971 bildades Stenungsunds tingsrätt. Tingsrättens enda tingsställe låg i Stenungsund, liksom kansliet.²⁰ Tingshuset från mitten av 1950-talet inhyser fortfarande tingsrätten.

Inlands Nordre

Domsagotillhörighet:

1681-1683	med Inlands Södre, Inlands Torpe och Inlands Fräkne
1685-1698	med Inlands Fräkne, Lane och Sotenäs härader
1698-1856	med Inlands Fräkne, Orusts och Tjörns härader
1857-	med Inlands Södre, Inlands Torpe och Inlands Fräkne under benämningen Inlands domsaga

Tingsplatser:

1680-talet-1938	Smedseröd i Ucklums socken
1938	Stenungsund

Inlands Södre

Domsagotillhörighet:

1681-1683	med Inlands Nordre, Torpe och Fräkne
1684-1685	med Inlands Torpe och Västra Hisings härader
1685-1856	med Inlands Torpe, Askims och Östra Hisings
1857-	med Inlands Nordre, Torpe och Fräkne under benämningen Inlands domsaga

Tingsplatser:

1600-1700-talen	Uppgifter saknas
1850-talet	Kungälv, Västra gatan

Inlands Fräkne

Domsagotillhörighet:

1681-1683	med Inlands Nordre, Torpe och Södre
1685-1698	med Inlands Nordre, Lane och Sotenäs härader

¹⁸ SFS 1951:720 och 1954:648. Vissa landskommuner som tidigare hade legat under Inlands domsaga flyttades i samband med domsagoförändringarna över till nybildade Hisings, Sävedals och Kungälvs domsaga. Det gällde Romelanda, Ytterby och Hermansby landskommuner samt Kungälvs stad (se Mölndals tingsrätt) (SFS 1951:720).

¹⁹ SFS 1961:511.

²⁰ SFS 1970:615. Stenungsunds tingsrätts domkrets omfattade Kungälv, Stenungsund, Orust och Tjärns kommuner (jfr SFS 1982:996 och 1995:496).

1698-1856 med Inlands Fräkne, Orusts och Tjörns härader
1857- med Inlands Nordre, Torpe och Fräkne under
benämningen Inlands domsaga

Tingsplatser:

1681-1938 Grohed, Forshälla socken
1938- Stenungsund

Inlands Torpe

Domsagotillhörighet:

1681-1683 med Inlands Fräkne, Torpe och Södre
1684-1685 med Inlands Södre och Västra Hisings härader
1685-1857 med Inlands Södre, Askims och Östra Hisings
1857- med Inlands Nordre, Torpe och Fräkne under
benämningen Inlands domsaga

Tingsplatser:

1600-talet-1927 Holmen, intill Ström (nuvarande Lilla Edet)0
1928-1938 Grohed (Forshälla) och Smedseröd (Ucklum)
1938- Stenungsund

Orusts

Domsagotillhörighet:

1698-1856 med Tjörns, Inlands Nordre och Fräkne
1857- med Tjörns härad

Tingsplatser:

1686-1911 Svanesund
1911-1961 Varekil

Tjörns

Domsagotillhörighet:

1698-1856 med Orusts, Inlands Nordre och Fräkne
1857- med Orusts härad

Tingsplatser:

1686-1912 Svanesund
1911-1961 Varekil

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Almquist, Jan Eric, *Lagsagor och domsagor i Sverige, med särskild hänsyn till den judiciella indelningen*, Stockholm: P.A.Nordstedt & Söners förlag, 1954. 448 s.

Berg, Kerstin och Harry, *Kungälv förr och nu*, Kungälv: Kungälvs Bokhandel, 1988

Christensson, Herbert, *Fräkne, bygd och folk i gången tid*, Uddevalla: Barneviks tryckeri, 1954

Danielsson, Rolf & Hammar, Lars-Erik, *Stenungsunds kommun: Kulturhistorisk undersökning 1*, Uddevalla: Landsantikvarierkontoret, 1975

- Grundström, Ulf *Tingshuset i Smedseröd. Inlands Nordres härads tingshus*, Otryckt 5-poängs uppsats, Bebyggelseantikvarieprogrammet, Göteborgs universitet, VT 1997, även arkiverad i dokumentationsprojektets arkiv, Stenungsunds tingsrätts arkivlåda
- Hallenborg, J. F., *Inlands Fräkne och Torpe härader genom tiderna*, Uddevalla:J. H. Hallmans Bokhandel, 1923
- Holmberg, A., *Bohusläns historia och beskrifning*-3 vol., Uddevalla: 1979
- Johansson, Sigurd: *Det gamla Kungälv*. Kungälv: Kungälvs bokhandel, 1984
- Lindström, F (red.), Lundgren, *Från Sockenstämma till storkommun* : Göteborgs och Bohus län, Stockholm, 1953
- Myrström, L., "Domböckerna berättar" // *Bohuslänningen*, 1982, 17-6, 19-6, 22-6, 28-6, 30-6,
- Nienhardt, A., "Tingshusets akustik perfekt för musik."// *Bohuslänningen*, 1989-02-08
- Nienhardt, Agneta, "Tingshuset fick representera kulturhusen" // *Bohuslänningen*, 93-09-13
- Nya lagberedningens betänkande (NLB) angående rättegångsväsendets ombildning, fjärde delen, bihang, Stockholm: 1884.
- Rydstrand, S. *Storgubbar och småfolk i gångna tiders Bohuslän: studier i Bohusläns domböcker*, Brastad, 1972.
- Svenungsson, Lars-Manfred *Hjärtum - Västerlanda - Inlands Torpe, häradshistorik*. Uddevalla: Barneviks Tryckeri AB, 1960